

Уродженці Глухівщини у справі становлення вищої академічної установи України

27 листопада 2018 року виповнюється 100 років з дня заснування потужного центру української інтелектуальної думки – НАН України. З 1918 по 1921 рік вона мала назву Українська академія наук (УАН). З 1921 по 1936 рік – ВУАН, з 1936 року – академія наук УРСР (АН УРСР), з 1937 – академія наук УРСР, з 1991 року – АН України, з 1994 року має сучасну назву – Національна академія наук України (НАН України).

Потреба в її створенні сягає другої половини XVIII ст. Саме в цей час Києво-Могилянська академія почала відставати від потреб тогочасної науки та втрачати роль провідного наукового і культурно-освітнього центру. Це дуже добре розуміла політична й інтелектуальна еліта України-Гетьманщини вказаного часу, важливим центром якої було столичне місто Глухів, а потім адміністративно-територіальний центр Лівобережної України з канцелярією малоросійського генерал-губернатора. Репрезентантом цієї еліти був уродженець хутора Родивонівка (біля Глухова), один з найкращих випускників Кенігсберзького університету, член королівського Прусського німецького товариства, в подальшому бунчуковий товариш, службовець другої Малоросійської колегії Ф. Й. Туманський. Саме на нього було покладено організацію робіт з підготовки і розробки програмами топографіч-

Студенти Дерптського університету. Микола Василенко — крайній справа

вання української державності, як Українська Народна Республіка (УНР) та Українська держава гетьмана П. Скоропадського. Розробка статуту Української академії наук, з ініціативи голови Центральної Ради М. Грушевського, розпочалася Українським науковим товариством у березні 1917 року. Але довести її до завершення не вдалося, в основно-

якого увійшло 12 чоловік.

27 листопада 1918 року відбулося перше установче, спільне зібрання Української академії наук. Її першим президентом було обрано вченого-природознавця, нащадка козацького роду, академіка Російської академії наук, товариша міністра освіти Тимчасового уряду В.І. Вернадського.

Більше 1000

затверджений на ній радянським урядом. З 1918 року по 1924 рік він викладав у вищих навчальних закладах Києва.

У 1920 – 1929 роках М. П. Василенко очолював соціально-економічний відділ ВУАН, у 1920 роках – комісію з вивчення Українського права, редактував її видання. У вересні 1923 року заарештований і звинувачений

на нараховує близько 500 праць. Пам'ять про видатного вченого М.П. Василенка гідно вшанована. Його ім'ям названо вулицю в Києві, встановлені меморіальні дошки в селі Есмань, місті Глухів, місті Київ, випущено присвячену йому пам'ятну монету. Академію наук присуджується премія імені М.П. Василенка. З ініціативи і за сприянням доктора юридичних наук, професора, академіка НАН України і Академії правових наук України директора Інституту держави і права імені В.М. Корецького Ю.С. Шемщученка видані праці М.П. Василенка, які широко використовуються під час вивчення історії правових знань і загальної історії України.

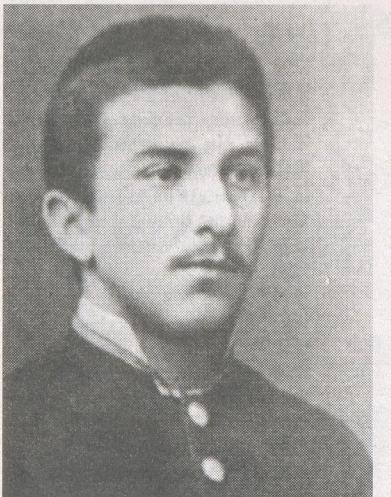
Над законопроектом заснування Української академії наук плідно працював і уродженець села Дорошівка Глухівського повіту (зараз Ямпільський район), професор, товариш міністра, міністр праці в уряді П. Скоропадського В.А. Косинський. У дитячі роки він навчався у Новгород-Сіверській гімназії, у 1893 році вступив на фізико-математичний факультет Московського університету. Через чотири роки В.А. Косинський закінчив математичне відділення цього факультету, одночасно склавши екстерном іспити за повний курс юридичних наук.

Плідно працював професором Ризького політехнічного інституту, з 1909 по 1918 рік – професором на кафедрі політичної

репрезентативного опису Гетьманщини (1778-1781рр.) та укладання програми опису її культурно-релігійних цінностей (1782р.).

У 1779 році його було обрано членом-кореспондентом С.-Петербурзької академії наук. В інтересах прихильників наук, Ф. І. Туманським був розроблений проект відкриття в Глухові філії С.-Петербурзької академії наук під назвою «Академічне зібрання». Як видно з його листа до директора С.-Петербурзької академії наук С.Г.Домашнєва, окрім казенних кімнат, Академічне зібрання повинно було утримуватись на кошти благодійників. Філія активно сприяла б розвиткові шкільної справи і просвіти в Україні. Незважаючи на невелику вартість, проект не був прийнятий царським урядом, бо той не бажав відкриття в Україні ні академічних закладів, ні університетів.

Сприятливі обставини для їхнього відкриття з'явилися тільки у періоди таких форм функціону-

Гімназист Микола Василенко.
1880-ті роки

му, через воєнні події.

Під час керівництва Україною гетьмана П. Скоропадського головним ініціатором в справі відкриття Української академії наук став уродженець села Есмань Глухівського повіту випускник Глухівської прогімназії, Полтавської гімназії історико-філологічного факультету Дерптського університету, дипломований юрист-екстерн Новоросійського (Одеського) університету М. П. Василенко. На початку жовтня 1907 року він був засуджений за антиурядові публікації до ув'язнення. Покарання відбував з жовтня 1908 по червень 1909 років в одиночній камері у С.-Петербурзьких «Хрестах».

Складши магістерські екзамени у Київському університеті, одержав звання приват-доцента російської історії. Але як політично неблагонадійного до викладацької роботи його допущено не було. Після повалення самодержавства 1917 році працював попечителем Київського учбового округу, товарищем (заступником) міністра освіти Тимчасового уряду.

За Центральної Ради став членом Генерального суду УНР, за гетьмана П. Скоропадського – міністром освіти і мистецтв, президентом Державного сенату (вищої судової установи).

Створення Академії наук М. П. Василенко розглядав як національну потребу. Складана ним комісія, до складу якої увійшли видатні українські і російські вчені, з всеобщою підтримкою гетьмана П. Скоропадського, змогла розробити структуру академії та її статут. Законом від 14 листопада 1918 року гетьман П. Скоропадський затвердив статут академії, штати і первісний склад академіків, до

Влітку 1920 року, під час проведення виборів нових дійсних членів Української академії наук, академіком було обрано і М.П. Василенка. Невдовзі його обрали головою правління академії.

Другим президентом академії з липня 1921 року стає, в результаті обрання, М.П. Василенко. На цій посаді він знаходився до лютого 1922 року, проте не був

у керівництві контрреволюційною організацією «Київський обласний центр дій». Одергав вирок – 10 років ув'язнення і позбавлення громадянських прав на 3 роки після відbutтя терміну ув'язнення.

У листопаді 1924 року звільнений і згодом помилуваний, але реабілітований тільки у червні 1991 року. Його наукова спадщи-

Гетьман Павло СКОРОПАДСЬКИЙ затвердив статут академії, штати і первісний склад академіків

економії при сільськогосподарському відділенні Київського політехнічного інституту, викладав політичну економію і статистику в Київському університеті.

За вже відомим законом від 14 листопада, професор Київського політехнічного інституту В.А.Косинський став дійсним членом Української академії наук у відділі соціальних наук, але він не одержав права штатного академіка, бо входив до складу Гетьманського уряду. Після приходу до влади Директорії УНР у місті Києві (грудень 1918 року), В. А. Косинський був оголошений поза законом і вимушений був переходити відповідно. Нічого не змінив прихід у лютому 1919 року до Києва і Червоної армії. Лише у травні 1919 року, після клопотань з боку керівництва академії, В. А. Косинському було повернуто громадянські права. Навесні 1921 року його було відправлено до міста Кам'янець-Подільський для читання лекцій і проведення економічних досліджень, звідки він не повернувся. Його подальша доля точно невідома. У 1928 році в академії вважали, що він міг померти.

Отже, ми повинні знати, що історія створення НАН України дуже тісно пов'язана з уродженцями Глухівщини, особливо у зв'язку зі 100-річчям цієї вищої академічної української установи.

О.І. Курок – ректор Глухівського національного педагогічного університету ім. О.Довженка.
В.І. Бєлашов – професор, доктор історичних наук, доцент кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету ім. О.Довженка.